

Mg. missiol., Mg. theol.

KRISTĪNA ĒCE

ĪSS IESKATS KURZEMES UN VIDZEMES LUTERĀŅU KONSISTORIJU ĀRMISIJAS DOMAS ATTĪSTĪBĀ UN LEIPCIGAS MISIJAS ATBALSTĀ

19. gadsimta sākumā Latvijas teritorija atradās Krievijas impērijas sastāvā un luterāņu baznīcu tajā regulēja impērijas 1832. gada “Likums par evaņģēliski luteriskām baznīcām Krievijā”. Saskaņā ar šo likumu dažādās Krievijas impērijas gubernās tika izveidotas konsistorijas, tai skaitā Kurzemē un Vidzemē.¹ Šajā rakstā tiek pētīta abu konsistoriju darbība un ziņojumi tieši par ārmisiju jeb, kā toreiz to sauca, “pagānu” (vācu *Heiden*) misiju un ārmisijas veicināšanu. Galvenie avoti ir pašu konsistoriju publicētie sinožu protokoli, kas daļēji ir atrodami Latvijas Evaņģēliski luteriskās baznīcas (LELB) arhīvā, arī Latvijas Nacionālās bibliotēkas Letonikas un Baltijas centrā, kā arī Tērbatas Universitātes Teoloģijas fakultātes (TUTF) publicētajā akadēmiskajā žurnālā *Dorpater Zeitschrift für Theologie und Kirche* laikā no 1859. līdz 1872. gadam.

Ārmisijas ievirzes Kurzemes konsistorijā

Vispilnīgāko informāciju par ārmisijas iesākumiem Kurzemes konsistorijā var atrast 1885. gada sinodes protokolos. Šī tiek saukta par jubilejas jeb 50. sinodi. No tā var

¹ Linards Rozentāls, “LELB sinodāli episkopālās iekārtas veidošanās priekšnosacījumi un konteksts” // *Kārlis Irbe 1861–1934: 150 gadu jubilejas konferences materiālu krājums*, sast. Voldemārs Lauciņš (Rīga: Luterisma mantojuma fonds, 2012), 123–124.

secināt, ka Kurzemes konsistorija ir izveidota 1835. gadā. Ārmisijas jautājumam jubilejas sinodē pieskaras divi autori – mācītāji Ludvigs Katerfelds (*Ludwig Katterfeld*) un Reinhard Rēders (*Reinhard Räder*).

Katerfelds sniedz pārskatu par iekšmisiju un diakoniju un tikai garāmejojot piemin arī ārmisijas jeb pagānu misijas nozīmīgumu. 15. sinodē (1850) mācītājs Hilners (*Karl Johann Julius Hillner*²) sinodē piesaka jautājumu par iekšmisijas darba veicināšanu un diakonijas dibināšanu, balstoties uz evaņģēlisko tradīciju par visu ticīgo priesterību.³ Tālāk Katerfelds norāda, ka Talsu mācītāji Tilings (*Johann Heinrich Tiling*⁴) un Hilners, un Piltenes iecirkņa mācītāji iesniedz priekšlikumu padarīt iekšējo misiju par pastāvīgu katras sinodes tematu, vērsot uzmanību uz faktu, ka tādi pašai interesei vajadzētu būt arī par ārējo misiju.⁵

Taču Kuldīgas mācītājs Rēders sniedza pilnīgāku pārskatu par ārmisijas iesākumiem Kurzemes konsistorijā. Viņš šajā jubilejas sinodē kā pagānu (*Heiden*) misijas ģenerāl-referents sniedza ziņojumu par misijas darbu Kurzemē, norādot, ka tas noticis jau 48 gadus (krietni agrāk, nekā piemin Katerfelds). Ziņojumā viņš norāda uz ārējo misiju Kurzemē, salīdzinot to ar upi, kas saņem ūdeņus no dažādiem avotiem. Viņš sadalīja ārmisijas pārskatu trīs laika posmos pa sešpadsmit gadiem katrā.⁶

Pašas pirmās dvesmas ārmisijai 1837.–1852. gadā nāk no Jelgavas Sv. Trīsvienības baznīcas mācītāja Frīdriha Eduarda Neandera (*Friedrich Eduard Neander*, 1802–1895⁷), kurš aicināja draudzes locekļus piedalīties kalpošanā ar mīlestības dāvanām. 1837. gadā mācītājs Neanders bija uzsācis īpašu grāmatvedības reģistru misijas ziedojumiem, kur ikgadējie draudzes locekļu ziedojumi līdz pat 1852. gadam bija vidēji 300 rubļu.⁸ Kā otrs misijas avots ir minēts Talsu mācītājs Tilings, kurš personīgi pazina misionāru Kroni. Tilings ne tikai pats vāca ziedojumus, bet aicināja to darīt arī citus amatbrāļus.⁹

2 Theodor Kallmeyer, *Die evangelischen Kirchen und Prediger Kurlands*, Zweite Ausgabe (Riga: Buch- und Steindruckerei A. von Grothuss, 1910), 427–428.

3 Ludw[ig] Katterfeld, “Diakonie und innere Mission”, in *Protokoll der am 21. August 1885 in Mitau abgehaltenen fünfzigsten Kurländischen Provinzial-Synode (Jubel-Synode)* (Mitau: J. F. Steffenhagen und Sohn, 1885), 179.

4 Theodor Kallmeyer, op. cit., 693–694.

5 Ludwi[ig] Katterfeld, op. cit., 180.

6 Theodor Emil Lamberg, “Actum Montag den 26. August”, in *Protokoll der am 21. August 1885 in Mitau abgehaltenen fünfzigsten Kurländischen Provinzial-Synode (Jubel-Synode)* (Mitau: J. F. Steffenhagen und Sohn, 1885), 16.

7 *Führer durch die historischen, ethnographischen und Kunst-Sammlungen des Kurländischen Provinzial-Museums in Mitau* (Mitau: J. F. Steffenhagen und Sohn, 1917), 72.

8 Theodor Lamberg, op. cit., 17.

9 Ibid.

Kurzemes sinodēs ārējās misijas jautājumus izvirzīja mācītājs Neanders 1842. un 1845. gadā, bet vēlāk Balgales mācītājs Krauze (*Heinrich August Krause*¹⁰) un jau minētais Tilings, kurš sinodei 1852. gadā iesniedza 12 tēzes, lai ārējā misija būtu pastāvīga sinodes tēma.¹¹ Tā kā Neanderam un Tilingam bija pazīstami misionāri, sākotnēji pirmos sešus gadus ziedojumi tika sūtīti Barmenas misijai¹². Vēlāk lielākoties ziedojumi tika sūtīti Drēzdenes un arī Leipcigas misijai.¹³

Tālāk Rēders norādīja uz otro ārmisijas periodu Kurzemes konsistorijā (1853–1869), ko viņš uzskatīja par misijas darbības organizēšanas laiku. Šajā laikā 1856. gada sinodē mācītājs Neanders kļuva par pagānu misijas galveno referentu. Šajā sinodē piedalījās arī Leipcigas misijas biedrības (LMB) tālaika direktors Dr. Grauls (*Carl Graul*). Ziedojumos iesaistījās jau vairākas Kurzemes draudzes. Mācītājam Grīneram (*Gustav Gottlieb Grüner*¹⁴) no Bārbeles tiek uzdots izdot misijas pielikumu latviešu valodā kā papildinājumu “Latviešu Avīzēm”. 1866. gadā Sēlpils iecirknī tika svinēti misijas svētki. Nav zināms šo svētku saturs vai teoloģiskais pamatojums, taču, tā kā tajā laikā jau bija sasaiste ar LMB, tad uzsvars varēja būt uz lūgšanām par gaismas nešanu pagāniem. Vidējie ikgadējie ziedojumi šajā laikā bija jau 1200 rubļi. Šajā otrajā periodā lielākā daļa ziedojumu jau aizgāja LMB darba atbalstam, līdz pēc misionāra Krona nāves sinode 1865. gadā nolēma, ka visi ārmisijas ziedojumi turpmāk tiks sūtīti uz Leipcigu.¹⁵ Lai veidotu ciešāku sadarbību starp Kurzemes konsistoriju un LMB, 1863. gada sinodē Jelgavā piedalījās arī Leipcigas misijas direktors Juliuss Hardelands (*Julius Hardeland*).¹⁶ Rēders atgādināja, ka iepriekšējais ārmisijas referents Neanders savas atkāpšanās no amata brīdī uzskatījis ārmisijas nozari par nostiprinātu, un tieši tad amatā ievēlēja Rēderu.¹⁷

Trešais ārmisijas posms (1869–1885) Rēdera skatījumā atgādināja mierīgi plūstošu straumi, kur misijas darbs attīstījās: Hardelands vēl divas reizes ieradās Kurzēmē (1874. un 1882. g.), notika misijas svētki, draudzes piedalījās misijas ziedojumos, ziedojumu ikgadējais lielums pieauga līdz 1900 rubļiem. No visām 119 konsistorijas draudzēm

10 Theodor Kallmeyer, op. cit., 478.

11 Theodor Lamberg, op. cit., 17.

12 Barmenas misija jeb Reinas Misijas biedrība, kas atradās Barmenē, Ziemeļreinas zemē. Vācu misionāri darbojās Dienvidrietumāfrikā dažādās ciltīs. Glen P. Ryland, *Translating Africa for Germans: The Rhenish Mission in Southwest Africa, 1829–1936* (doktora disertācija, University of Notre Dame, 2013), 1–4.

13 Theodor Lamberg, op. cit., 17.

14 Theodor Kallmeyer, op. cit., 385.

15 I. Weide, “No iekšzemēm. Kurzemes mācītāju sinode”, *Latviešu Avīzes*, 22. sept. (4. okt.) (1882): 297.

16 Theodor Lamberg, op. cit., 17.

17 Ibid.

nevienu ziedojumu misijai nebija devušas tikai 8 draudzes, no kurām 5 atradās Lietuvā un 3 Kurzemē. Līdz ar to iespējams secināt, ka gandrīz visās Kurzemes konsistorijas draudzēs bija lielāka vai mazāka izpratne par misijas darbu, tā nozīmīgumu un nepieciešamību. Par svarīgāko stratēģiju ārmisijas darba veicināšanai draudžu locekļu vidū Rēders uzskata misijas svētkus.¹⁸

No sinodes protokoliem iespējams spriest, ka gadu gaitā sinožu galvenie referenti ārmisijai bijuši jau minētie Neanders (1845, 1857–1862), Krauze (1848), Tilings (1852, 1855), Hardelands (1863, 1865–1869, 1882–1884) un Rēders (1870–1882 un 1885), kā arī mācītāji Grauls (1856–1857) un Lozevics (*Georg Friedrich Wilhelm Lösewitz*, 1862).¹⁹

Dažus gadus vēlāk par misijas referentu kļuva Zaļenieku mācītājs Heinrihs Johans Zēzemans (*Heinrich Johann Seesemann*), un viņš sniedza pārskatus par ārmisijas darbību vismaz no 1897. gada.²⁰ Mācītājs Ernests Freibergs vēlāk norādīja, ka kopš aptuveni 1896. gada daži mācītāji izveidoja ārmisijas biedrību “Kurzemes ārmisijas konference” un laiku pa laikam satikās, lasīja referātus par ārmisiju un rīkoja ārmisijas svētkus.²¹ Kurzemes konsistorija turpināja darboties un sūtīt ziedojumus LMB, līdz LELB oficiāli pārtrauca sadarbību ar Leipcigas misiju pēc Pirmā pasaules kara.²² Vienīgais izņēmums bija Kuldīgas draudze, kas ar īpašu LELB sinodes piekrišanu turpināja sūtīt savus ziedojumus uz Leipcigu, lai atbalstītu misionāru no Kuldīgas Frici Štambergu (1871–1957), kurš kalpoja Tanzānijā.²³

Vēl ir vērts atzīmēt, ka jau minētā “Kurzemes ārmisijas konference” 1910. gadā bija vienīgā ārmisijas biedrība visā Krievijas impērijā, tāpēc tieši Kurzemes pārstāvis mācītājs Viktors Lihtenšteins (*Viktor Lichtenstein*) piedalījās Edinburgā notikušajā pirmajā vispasaules ārmisijas konferencē.²⁴ Visplašāk par Lihtenšteina dalību konferencē gan latviski, gan vāciski var lasīt pārskatos par Kurzemes luterāņu sinodes 75. gadskārtu.²⁵

No apskatītajiem protokoliem ir iespējams secināt, ka vismaz Kurzemes luterāņu mācītāju vidū apziņa par ārmisijas nepieciešamību tika regulāri kultivēta. Kaut arī Baznīcas sinožu protokoli nesniedz nepārprotamu misijas vai arī jebkādu citu teoloģiju,

18 Theodor Lamberg, op. cit., 18.

19 Ibid., 218.

20 J. Boettcher, *Protokoll der im Jahre 1897 abgehaltenen zwei und sechzigsten Kurländischen Provinzial-Synode* (Mitau: J. F. Steffenhagen und Sohn, 1897), 25–27.

21 Ernests Freibergs, “Kā ārmisiju vecināja Kurzemē”, *Mājas Draugs*, 1. febr. (1954): 8.

22 Voldemārs Lauciņš, op. cit., 185.

23 Ernests Freibergs, “Kā ārmisiju”, op. cit., 8.

24 Ibid.

25 Piemēram, A[lexander] Bernewitz, “Kurzemes evang. lut. Sinodes 75 gadu gaviļu svētki”, *Latviešu Avīzes*, 4. sept. (1910): 1; Bernewitz, “Inland. Die 75. Kurländische Landes-Synode. Schluss”, *Rigasche Zeitung*, 2. sept. (1910): 1; “Locales”, *Goldingenscher Anzeiger*, 4. dec. (1910): 1.

tomēr tajos ir iekļauti teoloģiska satura norādījumi, piemēram, ka ārmisija pie tiem, kuri vēl nav dzirdējuši Jēzus evaņģēliju, ir nepieciešama, ka visai Baznīcai ir jāiesais-tās ārmisijā un ka tai ir nepieciešamas aizlūgšanas, finanses un kalpotāji. Sekojot sava laika garam, Kurzemes sinodē lietoja terminu “pagānu” (*Heiden*) misija. Un otrs misijas virziens bija jūdu misija, taču tā bija stipri maznozīmīgāka. Rēders arī norāda uz Svētā Gara darbību, kas dara godu savam Vārdam, kā arī norāda, ka Dievs ir uzticīgs un žēlsir-dīgs Gans, kurš vāc kopā savu nemierīgo ganāmpulku.²⁶

Ārmisijas ievirzes Vidzemes konsistorijā

ELB arhīvā ir saglabājušies Vidzemes konsistorijas sinožu protokoli, sākot no pašas pirmās sinodes 1834. gadā. Agrīnajos protokolos neparādās idejas par misijas darbu, kaut gan viens no sinodāļiem 1834. gadā ir Straupes (*Roop*) mācītājs Georgs Gustavs Sokolovskis (*Georg Gustav Sokolowski*), kurš 1833. un 1834. gadā publicē iknedēļas draudzes laikrakstu divu lapu formātā “Ziņas par notikumiem iekš Dieva Valstības”²⁷, kur ir informācija arī par ārmisiju.

Pirmais, kurš sāk runāt par misiju, ir Valmieras iecirkņa Matīšu (*St. Matthiae*) drau-dzes mācītājs Girgensons (*Wilhelm Johann Friedrich Girgensohn*).²⁸ 1843. gada sinodē viņš ierosina jautājumu par misijas darbu, par tā nozīmi un to, vai Vidzemes konsistorija gribētu un varētu uzņemties misijas darbu.²⁹ Sinodes noslēgumā misijas darbs tika pie-ņemts ar prieku, taču neuzspiežot nevienam mācītājam individuāli piedalīties un uzdo-dot par to runāt atsevišķo iecirkņu sinodēs.³⁰ Nākamajā 1844. gadā Opekalna mācītājs Kīglers (*Christoph Eduard Hermann Moritz Kügler*) sniedz priekšlasījumu par misiju, it īpaši norādot uz četriem galvenajiem punktiem: “Kungs bija uzdevis misiju; pagāniem tā ir vajadzīga; no misijas darba Baznīca pati iegūst bezgalīgas svētības un stiprina pat-riotismu; misijas lauks vēl ir ļoti liels.”³¹ Šeit var redzēt, ka ieskanas tradicionālie tālaika misijas motīvi, – uzdevums jeb pavēle un ideja par pagāniem. Sinodē vēl tiek runāts, ka sinode varētu nodibināt atsevišķas misijas biedrības, kā arī, iespējams, veidot misijas

26 Theodor Lamberg, op. cit., 18.

27 G[eorgs] G[ustavs] Sokolowski, “Mihļi tizzibas beedri!”, *Latviešu Avīzes*, 22. dec. (1832): 5–6. Latvijas Nacionālajā Bibliotēkā ir pieejami visi 104 numuri.

28 K. E. Vinters, *Matīšu baznīca 1687.–1937. Par piemiņu 1937. g. 21. septembrim* (Valmiera: J. Dūnis, 1937), 18; *Protokoll der im Jahre 1847 zu Walk abgehaltenen vierzehnten allgemeinen Synode des Livländischen Consistorial Bezirks* (Rīga: Müllerschen Buchdruckerei, 1847), 14.

29 *Protokoll der zehnten Livländischen Provinzial Synode in Walk* (Rīga: Müllerschen Buchdruckerei, 1843), 10–11.

30 *Protokoll der zehnten Livländischen Provinzial Synode in Walk*, op. cit., 16.

31 *Protokoll der eilften Livländischen Provinzial Synode in Wenden* (Rīga: Müllerschen Buchdruckerei, 1844), 18.

stundas draudzēs.³² Taču nākamos astoņus gadus par misiju neviens nerunā, jo mācītājs Girgensons mirst un mācītājs Kīglers kādu laiku nepiedalās sinodēs.

Pēc tam laikā no 1852. līdz 1857. gadam par misiju tiek runāts tikai laiku pa laikam, kad ir kādas ārējas ietekmes. Piemēram, 1852. gadā tiek lasīta mācītāja Dēbnera (*Christian August Carl Döbner*) vēstule par misiju Ķīnā un, gatavojoties nākamajai sinodei, tiek piedāvāts pārdomāt jautājumu gan par to, ka misija pašlaik ir sajūtama tikai kā maznozīmīgs līdzeklis, gan arī par to, kas būtu jādara, lai misija atgūtu dabisko, centrālo vietu baznīcā.³³ Taču nākamajā gadā tiek risināti citi jautājumi. 1854. gadā sinodē piedalās misionārs Hāns (*Hugo Hahn*) no Dienvidāfrikas un stāsta par misijas darbu. Taču arī tas nemaina sinodes interesi par misijas darbu, izņemot to, ka tiek nolemts sūtīt viņam ziedojumus³⁴. Hāns, līdzīgi kā citi vācu misionāri, misijā saredzēja “tautas Baznīcas” modeli, kurā civilizācija bija absolūta nepieciešamība, un uzskatīja, ka, lai evaņģelizācija būtu sekmīga, aizsiedzamo cilvēku prāti vispirms ir attiecīgi jā sagatavo.³⁵ 1856. gada sinodē piedalās jau pieminētais misijas direktors Grauls no Leipcigas. Viņa ietekmē sinodē tiek apskatīts darbs “par konfesionālās misijas jēdzienu un pienākumu”³⁶, kas tālāk tiek nodots izskatīšanai iecirkņu sinodēs. Tieši konfesionālā ārmisija jeb ārmisija, ko veica konkrētas kristīgās konfesijas, bija viena no galvenajām 19. gadsimta misijas pazīmēm, un tā bija viena no problēmām, ko vispasaules misijas konference Edinburgā 1910. gadā mēģināja risināt, runājot par Baznīcu vienotību. Tā kā bija vērojama konfesiju sacensība un “savu” misijas teritoriju patronāža, tad šī bija būtiska tālaika problēma. Tāpat sinodē tiek apspriests jautājums par regulāru misijas žurnālu latviešu valodā kā pielikumu pie “Latviešu Avīzēm”. To iesaka viesis no Kurzemes konsistorijas, jau pieminētais mācītājs Grīners.³⁷

Par nopietnu Vidzemes konsistorijas mācītāju pievēršanos ārmisijai var runāt, sākot ar 1857. gadu, kad vienā sinodē bija četru mācītāju priekšlasījumi un priekšlikumi par ārmisiju. Pirmais bija jau iepriekš minētais, tad jau Mazsalacas (*Salisburg*) mācītājs Kīglers, kas nolasīja eseju “Par konfesionālās misijas jēdzienu un pienākumu” (*Über Begriff und Pflicht der confessionellen Mission*), norādot, ka misijas

32 *Protokoll der eilften Livländischen Provinzial Synode in Wenden*, op. cit., 19.

33 *Protokoll der achtzehnten Livländischen Provinzial Synode, abgehalten zu Walk im Jahre 1852* (Rīga: Müllerschen Buchdruckerei, 1852), 23.

34 *Protokoll der zwanzigsten Livländ. Provinzial Synode zu Wolmar* (Rīga: Müllerschen Buchdruckerei, 1854), 8.

35 David Jacobus Bosch, *Transforming Mission: Paradigm Shifts in Theology of Mission*. Sixteenth printing, August 2011 (Maryknoll, NY: Orbis Books, 1991), 296–297.

36 *Protokoll der 22sten Livl. Provinzial Synode, abgehalten zu Walk im Jahre 1856* (Rīga: Müllerschen Buchdruckerei, 1856), 8.

37 *Protokoll der 22sten Livl. Provinzial Synode, abgehalten zu Walk im Jahre 1856*, op. cit., 12.

darbs nav tikai indivīdu uzdevums, bet gan visas draudzes pienākums, kā arī aicināja pievienoties Leipcigas luterāņu misijai.³⁸ Viņam pievienojās mācītāji Heuslers (*Theodor Johann Häussler*) no Aizkraukles (*Ascheraden*) un Braunšveigs (*Johann Julius Hugo Braunschweig*) no Valmieras, kuri sniedza pārskatu par konfesionālo luterāņu misiju Austrumindijā, par kastu atšķirībām Indijā un izteica atbalstu sadarbībai ar Leipcigas misiju.³⁹ Kā pēdējais par misiju referēja Raunas (*Ronnerburg*) mācītājs Emīls Sokolovskis (*Emil Georg Hermann Sokolowski*),⁴⁰ kurš arī kļuva par Vidzemes sinodes misijas referentu. Viņš uzsvēra, ka iecirkņu sinodes ir piedalījušās misijas darbā un gandrīz visās draudzēs tajā gadā bija svinēti misijas svētki, un daudzās vietās bija notikušas ikmēneša misijas stundas gan latviešu, gan vācu draudzēs.⁴¹ Sinode nolēma sūtīt ziedojumus uz Leipcigas misiju un rosināt Kurzemes sinodi arī pievienoties šim misijas darbam, kā arī uzturēt misijas gadu visa gada garumā un par misiju mācīt arī bērniem skolās.⁴² Šķiet, ka šis bija pagrieziena gads Vidzemes sinodei attiecībā uz misijas darbu, jo kopš šī gada praktiski katras sinodes darba kārtībā ir ietverti punkti par ārmisiju, par sadarbību ar Leipcigas misiju, kā arī vēlāk tiek pieminēta jūdu misija, kas darbojās Palestīnā.

Laikā no 1844. gada sinodes, kur mācītājs Kīglers norādīja zināmu teoloģisku pamatu misijai, līdz pat 1860. gadam sinožu protokolos nav atrodamā informācija par misijas motivāciju, vienīgās diskusijas ir, vai misijai būtu vienkārši jābūt protestantu misijai (tad varētu pievienoties jebkurai misijas biedrībai) vai arī konfesionālai (un tad dabiska būtu sadarbība ar Leipcigas misiju, kā tas arī notika).⁴³ 1860. gadā latviešu mācītājs Juris Neikens no Dikļiem sinodē sniedza plašāku misijas pamatojumu, norādot uz paklausību Kristus dotajam uzdevumam no Mt 28:18-20 un ka uzticīga paklausība sniedz svētības. Viņš izsacīja vēlmi, ka "Vidzemes Baznīca varētu upurēt ne tikai lūgšanas un naudu, bet varētu pierādīt paklausību, nosūtot misionārus, kas ir labāk nekā upuris"⁴⁴. Pēc mācītāja Sokolovska nāves 1869. gadā nākamais misijas referents mācītājs Johans fon Holsts (*Johann von Holst*) no Cēsīm (*Wenden*) arī lieto šo pašu Rakstu

38 *Protokoll der 23sten Livl. Provincial Synode, abgehalten zu Wolmar im Jahre 1857* (Rīga: Müllerschen Buchdruckerei, 1857), 19.

39 *Protokoll der 23sten Livl. Provincial Synode, abgehalten zu Wolmar im Jahre 1857*, op. cit., 19.

40 Cēsu Centrālā bibliotēka, *Novadpētniecība. Novadnieks. Emīls Georgs Hermanis Sokolovskis*, <http://www.biblioteka.cesis.lv/lv/sakums/novadp%C4%93tniec%C4%ABba/novadnieki/novadnieks.html?id=375> (skatīts 21.03.2021.)

41 *Protokoll der 23sten Livl. Provincial Synode, abgehalten zu Wolmar im Jahre 1857*, op. cit., 20.

42 *Ibid.*, 21.

43 *Protokoll 1856*, op. cit., 8; *Protokoll 1857*, op. cit., 19–21, kā arī *Protokoll der 25sten Livl. Provinzial Synode, abgehalten zu Wolmar im Jahre 1859* (Rīga: Müllerschen Buchdruckerei, 1859), 15.

44 *Protokoll der 26sten Livl. Provinzial Synode gehalten zu Wolmar im Jahre 1860* (Rīga: Müllerschen Buchdruckerei, 1860), 11.

viētu misijas motivācijai.⁴⁵ 1862. gadā par misionāru kalpošanai Indijā tika iesvētīts vidzemnieks, domājams, vācbalts Arnolds Nerliņš (arī *Nerling*), un viņš savā aprakstā kā misijas pamatojumu min evaņģēlija gaismas nešanu pagāniem.⁴⁶

1888. gada sinodē prāvests Emīls Kēlbrants (*Emil August Carl Kaehlbrandt*) sniedza pārskatu par “pagānu misijas statusu kopumā un jo īpaši Leipcigas misiju Indijā”, kā arī jau tad izskanēja aicinājums palielināt darbaspēku “pagānu misijas” jomā.⁴⁷ Dažās sinodēs bija tikai īsas atskaites par misijas darbu un sadarbību ar LMB, kurās tika apskatīts arī misijas teoloģiskais pamatojums. Piemēram, 1889. gadā pēc prāvesta Kēlbranta un Tērbatas profesora Etingena (*Alexander von Oettingen*) priekšlasījumiem sinode nolēma, ka ir “jālieto misijas sprediķi un misijas stundas, kā arī jādod brīvprātīgas dāvanas misijai, Dieva Valstības un mīlestības darbam, kuru pavēlēja Kungs Mt 28:19 un no kura kristīgā Baznīca un līdz arī to arī mūsu Vidzemes evaņģēliskā Baznīca nevar atkāpties un neatkāpsies”⁴⁸. 1897. gadā misijas referents virsmācītājs Kēlbrants nolasīja referātu par tēmu “Pagānu misija” un aicināja Vidzemes konsistoriju darīt misijas darbu tāpēc, ka tas ir brīvas ticīgās draudzes mīlestības darbības jautājums.⁴⁹ 1900. gadā ieskanas vēl viena šī laikmeta “tradicionālā” Rakstu vieta, kad Kēlbrants sniedz pārskatu par misijas darbu, balstoties uz Mt 24:14 un pieminot arī ienaidu pret Kristus Baznīcu un tās asins lieciniekiem.⁵⁰

Vairākās sinodēs ieskanējās arī triumfālisma un pārākuma toni. Tā 1898. gadā Kēlbrants referēja par “pagānu misiju”, norādot uz LMB panākumiem Austrumindijā un Austrumāfrikā, un savu runu noslēdza ar frāzi “Mūsu ticība ir uzvara, kas iekaroja pasauli!”⁵¹. 1903. gadā Rīgas pilsētas iecirkņa prāvests Teofilis Gētgens (*Theophil Gaehtgens*) sinodē nolasīja ziņojumu, kura gala secinājums ir, ka “mūsu laiks ir īstais

45 Hollman, “Die 35. Livländische Provinzialsynode”, in *Dorpatier Zeitschrift für Theologie und Kirche*, ed. Th[eodosius] Harnack (Dorpat: W. Gläfers Verlag, 1869), 560–562; Hollman, “Die 36. Livländische Provinzialsynode”, in *Dorpatier Zeitschrift für Theologie und Kirche*, ed. Gustav Moritz von Engelhart (Dorpat: W. Gläfers Verlag, 1869), 501–504.

46 *Protokoll der 28sten Livländ. Provinzial Synode, gehalten zu Wolmar im Jahre 1862* (Rīga: Müllerschen Buchdruckerei, 1862), 8–12.

47 H. Girgensohn, *Protokoll der 54. Livländischen Provinzial Synode, gehalten in Wolmar im Jahre 1888, vom 11. bis 15. August* (Rīga: Stahl'sche Buchdruckerei (R. Ruetz), 1888), 7.

48 Fr. Hollman, *Protokoll der 55. Livländischen Provinzial Synode, gehalten in Walk im Jahre 1889, vom 7. bis 12. September* (Rīga: Stahl'sche Buchdruckerei (R. Ruetz), 1890), 8.

49 Fr. Hollman, *Protokoll der 63. Livländischen Provinzial Synode, gehalten in Wenden vom 10. bis zum 15. October 1897* (Rīga: W. F. Häcker, 1898), 7.

50 Th. Gaehtgens, *Protokoll der 66. Livländischen Provinzial Synode, gehalten in Fellin vom 23. bis zum 28. August 1900* (Rīga: W. F. Häcker, 1900), 16.

51 Fr. Hollman, *Protokoll der 64. Livländischen Provinzial Synode, gehalten in Pernau vom 19. bis zum 24. August 1898* (Rīga: W. F. Häcker, 1899), 18.

laiks misijai. Misija ir kļuvusi par pasaules spēku, pret kuru Baznīca, valsts un zinātne arvien vairāk ieņem nopietnu nostāju⁵². Šī triumfālisma nots ieskanējās arī jau pieminētajā misijas konferencē Edinburgā 1910. gadā. Līdz 1902. gadam kā sinodes misijas referents darbojas Jaunpiebalgas un vēlāk Rīgas Sv. Pētera draudžu mācītājs prāvests Emīls Kēlbrants. Pēc tam viņa amatu 1902. gadā pārņēma Straupes (*Roop*) mācītājs Pauls Kīglers (*Paul Friedrich Joseph Kügler*),⁵³ kura tēvs savā laikā arī kalpoja kā misijas referents, tomēr viņa kalpošana nav ilga, jo viņš mirst tajā pašā gadā. Kīglera vietā par sinodes misijas referentu ievēlēja Tērbatas Universitātes sludinātāju maģistru Hānu (*Gotthilf Traugott Hahn*) un par viņa vietnieku virsmācītāju Vitroku (*Viktor Wittrock*).⁵⁴

Jāpieņem, ka ārmisijas lomu Vidzemes sinodē ietekmēja LMB direktoru Dr. Hardelanda (1882) un fon Švarca (*Karl von Schwartz*, 1892)⁵⁵ vizītes, veidojot un attīstot Vidzemes konsistorijas saiknes ar Leipcigu. 1898. gadā sinodē piedalījās misionārs H. Kurcs (*H. Kurtz*) no Rietumāfrikas⁵⁶. Tas noteikti veicināja starptautisku sadarbību un bija atgādinājums par ārmisiju. Var pieņemt, ka Ernsta Brucera (*Ernst Brutzer*) ordinēšana par mācītāju 1900. gadā un nosūtīšana misijā uz Austrumāfriku caur LMB⁵⁷, kā arī viņa dalība 1905. gada sinodē Vidzemē un stāsti par misiju bija pietiekoši nozīmīgi, lai šai jomai piesaistītu ievērojami lielāku uzmanību.⁵⁸

No pētītā ir iespējams secināt, ka Vidzemes konsistorija, kad saskatīja misijas darba nepieciešamību, darbojās saskaņā ar tālaika misijas paradigmu par paklausību Lielajai pavēlei (Mt 28:18-20), kā arī ar ideju par pagāniem un evaņģēlija nešanu.

52 Gustav Oehr, *Protokoll der 69. Livländischen Provinzial Synode, gehalten in Wenden vom 20. bis zum 26. August 1903* (Rīga: W. F. Häcker, 1903), 19.

53 Gustav Oehr, *Protokoll der 68. Livländischen Provinzial Synode, gehalten in Pernau vom 28. August bis zum 2. September 1902* (Rīga: W. F. Häcker, 1902), 18.

54 Gustav Oehr, *Protokoll der 69. Livländischen Provinzial Synode*, op. cit., 19.

55 Fr. Hollman, *Protokoll der 58. Livländischen Provinzial Synode, gehalten in Wolmar im Jahre 1892 vom 19. bis 25. August* (Rīga: W. F. Häcker, 1893), 11.

56 Fr. Hollman, *Protokoll der 64. Livländischen Provinzial Synode*, op. cit., 5.

57 Th. Gaehtgens, *Protokoll der 66. Livländischen Provinzial Synode*, op. cit., 25.

58 Gustav Oehr, *Protokoll der 71. Livländischen Provinzial Synode, gehalten in Walk vom 21. bis zum 25. August 1905* (Rīga: Livländischen Gouvernements Typographie, 1905), 13.

Ārmisijas praktiskie jautājumi abās konsistorijās: sieviešu kalpošana, himnoloģija un koloniālisma pieskaņa

Apskatot abu konsistoriju darbību, ir iespējams novērot arī kādus praktiskus jautājumus, kas saistās ar ārmisiju. Viens no šādiem jautājumiem ir sieviešu kalpošana. Kaut arī luteriskajā Baznīcā sievietēm nebija liela vieta kalpošanā, tieši LBM bija viena no tām, kas veicināja sieviešu kalpošanu misijas darbā.⁵⁹ 1896. gadā Vidzemes sinodē mācītājs Gustavs Klēmanis (*Gustav Cleemann*) no Piņķiem (*Pinkenhof*) lasīja lekciju par “sieviešu misionāru darbību”, jo kāda viņa draudzes locekle bija iestājusies LMB kalpošanā. Viņš sinodē mudināja mācītājus organizēt neformālas sieviešu sapulces, lai veicinātu interesi par misiju un misijas kalpošanu.⁶⁰ Klēmanis par šo tēmu referēja arī 1897. gadā, aicinot sieviešu misijas kalpošanu apspriest iecirkņu sinodēs.⁶¹ 1898. gadā viņš norāda, ka Vidzemes pirmā LMB misionāre Hildegarde Procela (*Hildegarde Prozell*) kalpo tālajā misijas laukā tamilu vidū Indijā.⁶² LMB iedvesmota, taču vietu trūkuma dēļ Leipcīgā caur Reinas Barmenas misiju Sumatras salā desmit gadus (1900–1910) kalpoja Auguste Vietnieka.⁶³ Jelgavniece Klāra Vegnere (*Clara Wegner*) 1906. gadā caur LBM tika sūtīta kalpot uz Tanzāniju,⁶⁴ un rīdziniece Johanna Paula (*Johanna Paul*) 1922. gadā – uz Indiju.⁶⁵ Vēlāk šo kalpošanu pārņēma arī Zviedrijas Baznīcas misija, kas deva iespēju kalpot arī LELB bīskapa Kārļa Irbes meitai Annai.⁶⁶

Praktiska ārmisijas izpausme draudzēs ir redzama himnoloģijā. Piemēram, Kurzemes luterāņu dziesmu grāmatā no 1879. gada ir sadaļa “Misiones svētkos”, kurā ir atrodamas 3 dziesmas. Nevienā no dziesmām netiek minēta Jēzus pavēle vai paklausība pavēlei, tomēr tiek runāts par tautām, kas ir tumsā (142. dziesma), un par pagāņu pulku (144. dziesma). Dažkārt lietota apsmejoša valoda. Visnicinošākais termins

59 J. Mallika Punniyavathi, “Contribution of Swedish Missionaries for Women’s Development in the Field of Social Recognition in Tamilnadu (India)”, *Research on Humanities and Social Sciences*, Vol. 5, No. 3 (2015): 65–73.

60 Fr. Hollman, *Protokoll der 62. Livländischen Provinzial Synode, gehalten in Walk vom 14. bis zum 20. August 1896* (Riga: W. F. Häcker, 1896), 24.

61 Th. Gaehtgens, *Protokoll der 66. Livländischen Provinzial Synode*, op. cit., 19.

62 Fr. Hollman, *Protokoll der 64. Livländischen Provinzial Synode*, op. cit., 18.

63 Auguste Vietniek, “Pie batakū tautas Sumatras salā”, *Latviešu Avīžu Baznīcas un Skolas pielikums*, 23. apr. (1911): 58–60.

64 “Clara Wegner. Über uns. Unsere Geschichte”, in *Evangelisch-Lutherisches Missionswerk Leipzig*, <https://www.leipziger-missionswerk.de/ueber-uns/unsere-mitararbeitenden/missionare/detail-missionare/clara-wegner-303.html>.

65 Anna Irbe, “Žēlastības kunga ciems”, *Mājas Draugs* 9 (okt., 1953): 8.

66 Kristīna Ēce, “Anna Irbe un misijas darbs Karunagarapuri”, *Ceļš* 71 (2020): 37–47.

atrodams 143. dziesmā – “melnie nabagi”⁶⁷ Var secināt, ka latviešu luterāņu himnoloģija 19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā neatklāj tālaika galveno misijas paradigmu – paklausību Jēzus pavēlei, bet drīzāk aicina iežēloties par tiem, kuri vēl nepazīst Kristu un staigā gara tumsībā.

Tā kā Kurzemes un Vidzemes luterāņu baznīcām bija saistība ar Vāciju un Leipcigas un Reinas misijām, tad īsumā ir jāmin arī šo misiju saistība ar koloniālismu. Misijas vēsturnieks Stīvens Neils (*Stephen Neill*) norāda, ka Leipcigas luterāņu misija sāka darboties Indijā 1840. gadā⁶⁸ un ka līdz pat 1880. gadam vispār vācu misijas aktivitātes var uzskatīt par nevainīgām “misijas un kolonizācijas” jautājumā.⁶⁹ Vēlāk pēc 1884. gada vācu koloniālisms iesaistījās cīņā par Āfriku un vācu koloniālā ietekme ietvēra Vācu Dienvidrietumu Āfriku (1990. gadā tā kļuva par neatkarīgu Namībijas valsti), Togo, Kamerūnu un Vācu Austrumāfriku (Tanganjiku),⁷⁰ uz kuriem tad arī tika sūtīti Leipcigas misijas misionāri, arī no Kurzemes un Vidzemes. Tieši šādā koloniālā konfliktā 1896. gada oktobrī tiek nogalināti divi LBM misionāri no Baltijas – Kārlis Zēgebroks (*Karl Segebrock*) no Jelgavas un Ēvalds Ovirs (*Ewald Ovir*) no Tallinas.⁷¹ Šajā laikā valdīja uzsaukums “Tikai vācu misionārus vācu kolonijām!”⁷². Kā izcili negatīvs piemērs minams Karls Peterss (*Carl Peters*), kurš vēlējās, lai misija tiktu uzskatīta par “vāciešu darbu”, kam būtu jākalpo baznīcai un tēvzemei un jāpalīdz izglītēt kolonijas “nēģeru materiālu” derīgā darbaspēkā.⁷³

Šajā laikā gan Eiropā, gan arī misijas laukos darbojās “tautas Baznīcas” koncepts. Misiologs Stefans Pāss (*Stefan Paas*) norāda, ka cilvēki kļūst par tautu tikai tad, kad viņiem ir likumi, institūcijas un valdība, un tādēļ “tautas Baznīcas” domāšana nav saistīta tikai ar indivīdiem, bet gan ar politiskas sabiedrības likumiem un simboliem.⁷⁴ Līdz ar to misija kļūst par zināmas teokrātijas ieviešanu misijas zemēs, veidojot kristīgas valsts Baznīcas. Misiologi Bevans (*Stephen B. Bevans*) un Šrēders (*Roger P. Schroeder*) norāda, ka tieši LMB un tās direktors Karls Grauls lika pamatus “tautas Baznīcas” misijas modelim, kura mērķis bija izveidot Baznīcu, kas balstās tautas (*Volk*) kultūras vai

67 *Dziesmu grāmata Lutera draudzei* (Jelgava: G. Vehre, 1879), 113–115. Šī pati grāmata tādā pašā formātā un ar tādu pašu saturu tika izdota arī 1902. gadā.

68 Stephen Neill, *A History of Christian Missions*. Revised by Owen Chadwick (Penguin Books, 1991), 236.

69 David J. Bosch, op. cit., 308.

70 Ibid., 309.

71 “No Jelgavas”, *Latviešu Avīzes*, 30. okt. (1896): 3.

72 David J. Bosch, op. cit., 309.

73 Ibid.

74 Stefan Paas, *Pilgrims and Priests: Christian Mission in a Post-Christian Society* (London: SCM Press, 2019), 47.

rases īpašībās.⁷⁵ Šis rasisms un koloniālisms neparādās Kurzemes un Vidzemes konsistoriju protokolos, tomēr arī šis aspekts ir jāņem vērā, pārdomājot ārmisijas pieeju, kurā piedalījās ar Kurzemes un Vidzemes misionāri.

Secinājumi

Novērojot abu konsistoriju darbību, ir iespējams secināt, ka ārmisijas jautājumi tika apskatīti drīz pēc konsistoriju izveidošanas. Bieži vien tās bija ārējas ietekmes – kāda misionāra vizīte vai misijas biedrību vadītāji, kuri apmeklēja Baltiju un sniedza priekšlasījumus Kurzemes un Vidzemes luterāņu konsistoriju sinodēs.

Tāpat iespējams secināt, ka ārmisija Kurzemes un Vidzemes luterāņu baznīcā norisinājās tad, kad bija kāds, kuram tā bija svarīga, kurš bija uztvēris to kā savu personīgo aicinājumu. Kaut arī ikviens mācītājs varēja lasīt Bībeli, tas nebija pilnīgi pašsaprotami, ka ikviens uztvertu misijas darbu kā personīgu atbildību. Abās konsistorijās bija šādi atsevišķi vīri, kuri veicināja interesi par misijas darbu pārējo amatbrāļu vidū.

Galvenā sadarbība ārmisijas darbā Kurzemes un Vidzemes konsistorijām bija ar Leipcigas misijas biedrību, un ar šīs biedrības palīdzību 19. gadsimtā un 20. gadsimta sākumā tika sūtīta lielākā daļa misionāru no Kurzemes un Vidzemes. Līdz ar to arī turp tika sūtīta lielākā daļa ziedojumu ārmisijai. Ārmisija bija arī tā joma, kas veicināja sieviešu kalpošanu Baznīcā.

Būtiski arī bija novērot, ka, domājot par misijas darbu, šajā laikā tiek lietota terminoloģija, ko mūsdienās vairs nelieto, piemēram, pagāni, kas mīt tumsā, kuriem nepieciešama evaņģēlija gaisma. Gadsimtu mijā parādījās arī paklausības motīvs – misija norisinājās tādēļ, ka Jēzus bija devis Lielo pavēli iet un darīt visas tautas par mācekļiem (Mt 28:18-20).

Kurzemes un Vidzemes konsistoriju protokolos neparādās rasisms un koloniālisms, kas valdīja tālaika Eiropas zemēs un arī ārmisijas kalpošanā. Tas, iespējams, ir tādēļ, ka Baltijas teritorija atradās Krievijas impērijas sastāvā un pati bija pakļauta teritorija.

Rakstā pētītie materiāli rāda, ka, kaut arī ārmisija nebija galvenā teoloģiskā doma Kurzemes un Vidzemes luterāņu konsistoriju darbībā, tomēr tā bija būtiska. Tā veicināja sadarbību ar Leipcigas misijas biedrību un deva iespēju vācbaltiešiem un vēlāk arī latviešiem piedalīties ārmisijas darbā. Šo konsistoriju darbība ārmisijā lika pamatus vēlākajam misijas darbam izveidotajā Latvijas Evaņģēliski luteriskajā baznīcā.

75 Stephen B. Bevans and Roger P. Schroeder, *Constants in Context: A Theology of Mission for Today* (Maryknoll, NY: Orbis Books, 2004), 256.

SUMMARY

A brief overview of the Lutheran consistories of Courland and Livland's development of thought regarding missions and support of the Leipzig Mission

Following the Russian Empire's 1832 legislation regarding Lutheran churches, new consistories, including those of Courland and Livland (Vidzeme), were created. This paper examines the development of thought regarding missions and the evolving theology in both consistories, as well as their ties with the Leipzig Mission in sending missionaries from the Baltics to other countries.

It was concluded that consideration of foreign mission was present as early as 1837 in Courland and 1843 in Livland. Mission awareness, however, arose only when there was someone who had received a personal calling and for whom missions was important. Although every pastor could read the Bible, it was not self-evident that everyone would take foreign mission as their personal responsibility, but both consistories included some pastors who fostered mission interest among their peers.

The Courland and Livland consistories primarily worked with and sent most mission offerings to Leipzig Mission, through which the majority of missionaries from the Baltics were sent during the 19th and early 20th century to carry out missionary work abroad. Foreign mission through Leipzig was also an area which provided women an opportunity to be involved in church ministry. Although foreign mission was not a main theological topic of Courland and Livland consistories' work, it still played an important role and created the foundation for mission work that occurred later in the Latvian Evangelical Lutheran Church.